

УДК 341.018

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.15>

ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ПОШУК СПОСОБІВ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Змикало О.І.,

*викладач кафедри соціокультурної діяльності
Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв»
Закарпатської обласної ради
<https://orcid.org/0000-0001-5381-8381>*

Змикало О.І. Досвід правового регулювання авторського права в Європейському Союзі: пошук способів гармонізації законодавства України.

У даній статті розкривається особливість правового регулювання авторського права як складової інтелектуальної власності в правовій системі Європейського Союзу насамперед через призму дослідження етапів його становлення та розвитку.

В рамках даної статті було досліджено етапи становлення та розвитку інституту авторського права з часу заснування Європейського економічного співтовариства до теперішнього часу. Важливу увагу приділено дослідженню способів врегулювання авторського права в положеннях установчих договорів Європейського Союзу, зокрема в Договорі про заснування Європейського економічного співтовариства, Договорі про Європейський Союз (Маастрихтський договір), Амстердамському договорі, Ніццькому договорі, Лісабонському договорі та джерелах «вторинного права» Європейського Союзу, зокрема, в директивах, регламентах, рішеннях Європейського парламенту та Ради щодо гармонізації права інтелектуальної власності держав-членів Європейського Союзу.

Аргументується позиція, згідно з якою на початкових етапах формування правової системи Європейського Союзу в частині правового регулювання авторського права використовувався підхід, відповідно до якого в правових актах не закріплювались прямі вимоги щодо його правового регулювання і натомість закріплювались положення які сприяли б формуванню функціонування спільного ринку Європейського Союзу. Зазначено, що паралельно до «первинних джерел» Європейського Союзу формувались джерела «вторинного права». Відмічено, що особливе місце в правовому регулюванні авторського права в Європейському Союзі відіграли директиви, які будучи обов'язковими для держав-членів яким вони були адресовані, залишали за національними органа-

ми останніх свободу вибору форми та методів їх реалізації.

З метою досягнення поставленої мети, автором були застосовані характерні для правової науки методи. Дослідження проводилося із застосуванням насамперед історично-правового, порівняльно-правового, формально-юридичного методу та діалектичного методу пізнання правової дійсності.

На підставі проведеного дослідження, автор доходить висновку, що праву Європейського Союзу притаманні доволі вичерпність переліку джерел, їх ієрархічність, унаслідок чого це право є добре організованим, систематизованим і внутрішньо узгодженим. Встановлено, що формування європейських прав інтелектуальної власності відбувалось з однієї сторони під впливом міжнародного права, а з іншого боку, особливостей правового регулювання авторського права в державах-членах.

Ключові слова: право інтелектуальної власності; інтелектуальна власність; авторське право; суміжні права; право Європейського Союзу; гармонізація.

Zmykalo O.I. Experience of legal regulation of copyright in the European Union: search for ways to harmonize the legislation of Ukraine.

This article reveals the peculiarity of the legal regulation of copyright as a component of intellectual property in the legal system of the European Union, primarily through the prism of the study of the stages of its formation and development.

Within the framework of this article, the stages of formation and development of the copyright institution from the time of the founding of the European Economic Community to the present time were investigated. Important attention is paid to the study of copyright regulation in the provisions of the founding treaties of the European Union, in particular in the Treaty establishing the European Economic Community,

the Treaty on the European Union (Maastricht Treaty), the Treaty of Amsterdam, the Treaty of Nice, the Treaty of Lisbon and the sources of "secondary law" of the European Union, in particular, directives, regulations, decisions of the European Parliament and the Council on the harmonization of intellectual property rights of the member states of the European Union.

The position is argued, according to which at the initial stages of the formation of the legal system of the European Union in terms of the legal regulation of copyright, an approach was used, according to which the legal acts did not establish direct requirements for its legal regulation and instead established provisions that would contribute to the formation of the functioning of the common market of the European Union. It is noted that parallel to the "primary sources" of the European Union, the sources of "secondary law" were formed. It was noted that a special place in the legal regulation of copyright in the European Union was played by the directives, which, being binding on the member states to which they were addressed, left the freedom of choice of the form and methods of their implementation to the national bodies of the latter.

In order to achieve the goal, the author used the methods characteristic of legal science. The research was conducted primarily using the historical-legal, comparative-legal, formal-legal method and the dialectical method of learning legal reality.

On the basis of the conducted research, the author comes to the conclusion that the law of the European Union is characterized by a rather exhaustive list of sources, their hierarchy, as a result of which this law is well organized, systematized and internally agreed. It was established that the formation of European intellectual property rights took place on the one hand under the influence of international law, and on the other hand, the peculiarities of the legal regulation of copyright in the member states.

Key words: intellectual property rights; Intellectual Property; Copyright; related rights; European Union law; harmonization.

Актуальність теми. Постійний розвиток телекомунікаційних технологій, їх поширення на практично всі сфери життєдіяльності людини, в тому числі на інтелектуальну, творчу діяльність, призводять до стрімкого зростання економічного значення інтелектуальної власності у сучасному світі. Так, в преамбулі схваленої у рамках засідання ООН 26.06.2001 р. Всесвітньої декларації з інтелектуальної власності, «виражаючи своє переконання в фундаментальній цінності для всього людства інтелектуальної власності та прав інтелектуальної влас-

ності», Консультативна комісія серед підстав її прийняття зазначила усвідомлення того, що у двадцять першому столітті відбудеться прискорення інтеграції світових економік і розвиток суспільств, заснованих на знаннях, і що в такому середовищі інтелектуальна власність відіграватиме більшу роль у людській діяльності, ніж будь-коли в історії [1]. Висловлюючи своє переконання в «всезагальній значимості інтелектуальної власності та прав інтелектуальної власності» Консультативна комісія визначила «необхідним забезпечити повну інтеграцію країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою в міжнародну систему інтелектуальної власності, що дозволить їм повною мірою скористатися перевагами цієї системи», зокрема «розвитком природних, економічних та людських ресурсів, та в захисті культурного різноманіття» [1].

У таких умовах особливої актуальності набуває питання формування належних правових та інституційних механізмів забезпечення права людини на результати інтелектуальної та творчої діяльності. Одним із способів подолання даних завдань може виступати дослідження та використання позитивного досвіду зарубіжних країн, зокрема, держав-членів Європейського Союзу (далі — ЄС). З набуттям 23.06.2022 р. статусу країни-кандидата на вступ до ЄС вимагає ще більшої гармонізації правової системи України з правовою системою ЄС, імплементації правових норм різних джерел права ЄС, а отже й більшого дослідження підходів до регулювання авторського права в ЄС.

Аналіз наукових публікацій. Теоретичну основу дослідження проблематики правового регулювання авторського права в ЄС склали праці вітчизняних та зарубіжних правознавців у сфері міжнародного права та права Європейського Союзу, зокрема, вітчизняних дослідників Г. Андрущук, Н. Бочарова, О. Вдовиченко, Л. Грицаєнко, Р. Дроб'язко, Р. Еннан, Ю. Капіца, В. Лук'янець, В. Муравйов, О. Орлюк, Н. Сорока, І. Тараненко, О. Шпакович, І. Яковюк. Серед зарубіжних науковців різні аспекти проблематики інтелектуальної власності, в тому числі авторського права та суміжних прав, висвітлені в дослідженнях Д. Вейвера, К. Гейгера, Дж. Гріффітса, Т. Дрейера, Т. Міллі, Т. Такенакі, Дж. Шовсбо.

Метою даної статті є дослідження особливостей правового регулювання авторського права та суміжних прав в праві ЄС та використання провідного досвіду під час гармонізації правової системи України з правовою системою ЄС, в тому числі, шляхом імплементації відповідних правових норм та механізмів захисту авторського права. Основними **завданнями** автор ставить перед собою: аналіз становлен-

ня, розвитку та останніх тенденцій в правовому регулюванні авторського права в праві ЄС, дослідження підходів науковців щодо проблематики захисту авторського права в інформаційному суспільстві, визначення основних напрямків гармонізації правового регулювання авторського права в Україні до права ЄС.

Виклад основного матеріалу. Визначення законодавцем створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності як однієї з підстав виникнення цивільних прав та обов'язків, згідно з п. 2 ч. 2 ст. 11 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2], є логічним втіленням конституційних прав передбачених ч. 1 ст. 54 Конституції України, відповідно до якої громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [3]. З метою правової охорони відповідного права ч. 2 ст. 54 Конституції України передбачена заборона використання або поширення результатів інтелектуальної, творчої діяльності громадянина без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Відповідно до ст. 431 ЦК України порушення права інтелектуальної власності, в тому числі невизнання цього права чи посягання на нього, тягне за собою відповідальність, встановлену цим Кодексом, іншим законом чи договором [2]. Серед таких законів варто зазначити Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII «Про авторське право і суміжні права», який серед іншого визначає порядок і види захисту авторського права та їх особливості.

Перш ніж перейти до безпосереднього дослідження права ЄС в сфері правового регулювання авторського права важливо також звернути увагу на чинні міжнародні договори, що стосуються авторського права, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, адже згідно зі ст. 9 Конституції України вони є частиною національного законодавства України [3] і відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону України від 29.06.2004 № 1906-IV «Про міжнародні договори України», застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства [4].

Вищенаведеним положенням стосовно юридичної сили міжнародних договорів передувала велика кількість міжнародних договорів (угод), в тому числі міжурядових, які сприяли інтеграції України до міжнародного співтовариства, в тому числі ЄС. Одним з перших таких міжнародних договорів була підписана 14.06.1994 р. Угода про партнерство і співробітництво між

Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (далі – УПС), ратифікована Законом України від 10.11.1994 р. № 237/94-ВР (набрання чинності відбулось 25.11.1994 р.) є одним з перших міжнародних актів в якому передбачалась низка вимог щодо приведення у відповідність законодавства України в частині інтелектуальної власності, серед іншого й в частині авторського права та суміжних прав. Відповідно до ст. 50 УПС передбачалось, що Україна продовжить удосконалення захисту прав на інтелектуальну власність для того, щоб забезпечити рівень захисту, аналогічний до існуючого в Співтоваристві, включаючи ефективні засоби забезпечення дотримання таких прав та приєднання України до багатосторонніх конвенцій про права на інтелектуальну власність, зазначених в пункті 1 Додатка III УПС, сторонами яких є держави-члени Співтовариства або які де-факто в них застосовуються згідно з відповідними положеннями цих конвенцій [5]. Так, згідно з додатком III УПС в сфері авторського права та суміжних прав передбачались такі багатосторонні конвенції як: Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Паризький акт від 24.07.1971 р., змінений 02.10.1979 р.) підписана Україною 24.07.1971 р., набрала чинності 25.10.1995 р.; та Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26.10.1961 р. (звідси назва Римська конвенція) підписана Україною 20.09.2001 р., набрання чинності відбулось 26.10.2001 р..

Важко не відмітити вплив УПС на перші кроки в інтеграції законодавства України з питань інтелектуальної власності до міжнародної системи. Символічним в цьому плані є те, як зазначає Н. Сорока, що хоч джерела права ЄС беруть свій початок з національних правових систем держав-членів, зокрема, запозичують правові концепції, принципи та юридичні конструкції проте в той же час право ЄС має тісний зв'язок з міжнародним правом, який обумовлений тим, що міжнародні публічні договори є основою функціонування ЄС, вони мають вищу юридичну силу та визначають правовий статус інших джерел права ЄС [6, с. 61]. Тим самим система джерел права ЄС суттєво відрізняється від міжнародного права. Як зазначає І. Яковюк праву ЄС притаманні відносна вичерпність переліку джерел, їх ієрархічність, унаслідок чого це право є добре організованим, систематизованим і внутрішньо узгодженим. Окрім того, на відміну від права традиційної міжнародної організації, основним призначенням якого є регулювання порядку функціонування цієї організації, право ЄС покликане забезпечувати розвиток інтеграційних процесів між державами-членами [7, с. 213].

У даній статті ми притримуватимемося традиційної класифікації, яка відображає загальноприйнятий в юридичній науці поділ на джерела первинного та вторинного права ЄС. Так як джерела первинного та вторинного права ЄС охоплюють кілька груп джерел, зокрема засновницькі договори, міжнародні договори ЄС, прецедентне право ЄС, спеціальні принципи права ЄС, правові звичаї, акти національного законодавства держав-членів та норми необов'язкового характеру або так звані акти «м'якого права» (soft law), максимально повний аналіз всього цього масиву джерел не є можливий в рамках однієї статті, тому дана стаття буде присвячена дослідженню таких джерел первинного права ЄС як засновницькі договори та таких джерел вторинного права ЄС як регламенти та директиви.

Стосовно права інтелектуальної власності перші установчі документи ЄС не містили жодних положень, однак на думку деяких дослідників, аналіз положень цих нормативних актів дозволяє застосувати принцип аналогії права у цьому відношенні. Так, зокрема, ст. 222 Договору про заснування Європейського економічного співтовариства (далі – ДзЄЕС) зазначалось, що «Цей Договір у жодному разі не порушує норм держав-членів, що регулюють систему права власності». А в ст. 67–72 ДзЄЕС передбачалось «наскільки це необхідно для функціонування спільного ринку» скасування між державами-членами будь-яких обмежень на рух капіталу щодо бенефіціарів, які постійно проживають у державах-членах, а також будь-яку дискримінацію за національністю або місце проживання сторін або місце інвестування [8]. В той же час ч. 1 ст. 73 ДзЄЕС передбачалось, що «якщо рух капіталу викликає порушення у функціонуванні ринку капіталу держави-члена, Комісія після консультації з Валютним комітетом уповноважує цю державу вживати захисних заходів у сфері руху капіталу, умови та деталі яких вона визначає», а в ч. 2 ст. 73 ДзЄЕС зазначалось, що «держава-член, яка переживає труднощі, може вжити таких заходів за власним бажанням, з міркувань секретності чи терміновості, якщо вони виявляться необхідними» [8]. Такий підхід до регламентації цих специфічних правовідносин на практиці призвів до невідповідності між принципами спільного ринку і правами інтелектуальної власності, що в результаті створило обмеження у вільному русі товарів та свободі конкуренції [9, с. 19]. Як зазначає Н. Сорока вагому роль у заповненні цієї прогалини відіграв Суд ЄС, який у своїх рішеннях надав визначення «специфічного предмета охорони», «вичерпання прав» [6, с. 63].

Кроком до гармонізації національних законодавств держав-членів в галузі авторського

права можна вважати підписання 07.02.1992 р. в місті Маастрихт (Нідерланди) Договору про Європейський Союз (далі – ДЄС) або так званий Маастрихтський договір (англ. Maastricht Treaty). Так, розділом 2 ДЄС передбачались зміни до ДзЄС, зокрема ст. 128 ДзЄС (в редакції ДЄС) передбачалось, що «Співтовариство сприяє розквіту культур держав-членів, поважаючи їх національне та регіональне різноманіття та водночас висувуючи на перший план спільну культурну спадщину» та спрямувати свою діяльність на «заохочення співпраці між державами-членами та, якщо необхідно, на підтримку та доповнення їх дій у таких сферах як покращення знань і поширення культури та історії європейських народів, збереження та охорона культурної спадщини європейського значення та сприяючи художній та літературній творчості, у тому числі в аудіовізуальному секторі» [10].

На засіданні Європейської Ради в Амстердамі 17.06.1997 р. було підписано так званий Амстердамський договір (англ. Treaty of Amsterdam), яким вносились доповнення до ДЄС (Маастрихтського договору). У відношенні інтелектуальної власності Амстердамським договором було доповнено ст. 133 (в редакції Маастрихтського договору це була ст. 113) частиною п'ятою, яка поширила загальні торговельну політику, що ґрунтується на єдиних принципах, зокрема щодо змін тарифних ставок, укладення тарифних і торговельних угод, досягнення однаковості в заходах лібералізації, експортній політиці та заходах захисту торгівлі, таких як заходи, що можуть бути прийняті у разі демпінгу чи субсидій на сферу інтелектуальної власності. Так, зокрема, передбачалось, що Рада, діючи одногосно за пропозицією Комісії та після консультації з Європейським Парламентом, може поширити застосування параграфів 1-4 ст. 133 Амстердамського договору на міжнародні переговори та угоди щодо послуг та інтелектуальної власності, оскільки вони не охоплюються цими пунктами [11].

За результатами роботи міжурядової конференції, що відкрилася у лютому 2000 р. в місті Ніца (Франція), 26.02.2001 р. було підписано Ніццький договір (англ. Treaty of Nice) яким змінювались окремі положення ДЄС, ДзЄЕС та деяких пов'язаних з ними законодавчих актів. Серед багатьох змін варто відзначити доповнення ст. 133 Амстердамського договору новою частиною (б), якою встановлювалась заборона на укладення Радою угод, що виходять за межі внутрішніх повноважень Співтовариства, зокрема, призводять до гармонізації законів або нормативних актів держав-членів у сфері, для якої угоди Співтовариства виключають таку гармонізацію. В той же час абзацом другим ч.

б ст. 133 передбачались випадки відступу від даного правила, зокрема це стосувалось угод, що стосуються торгівлі культурними та аудіовізуальними послугами, освітніми послугами, соціальними послугами та послугами охорони здоров'я, тобто сфер, які належать до спільної компетенції Співтовариства та його держав-членів, а отже, вимагають спільної згоди держав-членів [12].

Важливим нововведенням також стали положення нової статті (229а ДЄС), які передбачали, що «Рада діючи одногосно за пропозицією Комісії та після консультації з Європейським Парламентом, може прийняти положення про надання Суду ЄС юрисдикції, у тій мірі, в якій вона визначить, у спорах стосовно застосування актів, прийнятих на основі цього Договору, які створюють права промислової власності Співтовариства.... Рада рекомендує ці положення державам-членам для прийняття їх відповідно до їхніх конституційних вимог» [12].

Із набранням чинності Лісабонським договором (англ. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community) 01.12.2009 р. значно розширилася компетенція ЄС у сфері інтелектуальної власності. Лісабонським договором значно доповнювались положення ДЄС та ДЗЄС. Зокрема, розділ 6 ДЄС було доповнено новою статтею (97а), яка визначала компетенцію ЄС в сфері інтелектуальної власності «у контексті створення та функціонування внутрішнього ринку». Відповідно до абзацу першого ст. 97а ДЄС (в редакції Лісабонського договору) «Європейський Парламент і Рада, діючи відповідно до звичайної законодавчої процедури, встановлюють заходи для створення європейських прав інтелектуальної власності, щоб забезпечити однакову охорону прав інтелектуальної власності в усьому Союзі та для створення централізованих загальносоюзних механізмів авторизації, координації та нагляду». Абзацом другим ст. 97а ДЄС передбачалось, що «Рада, діючи відповідно до спеціальної законодавчої процедури, за допомогою регламентів встановлює мовні умови для європейських прав інтелектуальної власності». Передбачалось, що такі рішення Рада ухвалює одногосно після консультації з Європейським Парламентом [13].

Змін також зазнала ст. 133 ДЄС, її було замінено статтею 188 С, яка в цілому зберігала ті ж положення, проте більш деталізувала діяльність Ради по відношенню угод, що стосуються «сфери торгівлі культурними та аудіовізуальними послугами, де ці угоди ризикують завдати шкоди культурному та мовному різноманіттю Союзі» [13]. Цікавою також є нова редакція ст. 229а ДЄС, згідно з якою «Рада, діючи од-

ноголосно відповідно до спеціальної законодавчої процедури та після консультації з Європейським Парламентом, може прийняти положення про надання Суду ЄС юрисдикції, у тій мірі, в якій вона визначить, у спорах стосовно застосування актів, прийнятих на основі цього Договору, які створюють європейські права інтелектуальної власності» [13]. Як зазначалось вище, в попередній редакції мова була про юрисдикцію Суду ЄС у спорах, пов'язаних із застосуванням актів стосовно прав промислової власності. Тобто можемо констатувати, що в новій редакції відбулось розширення юрисдикції Суду ЄС в сфері захисту інтелектуальної власності.

Важливим нововведенням для ДЄС в редакції Лісабонського договору стало положення ст. 6, якій зазначалось, що «Союз визнає права, свободи та принципи, викладені в Хартії основоположних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р., адаптованій у Страсбурзі 12 грудня 2007 р., яка має таку ж юридичну силу, що й Договори» [13]. В свою чергу Хартією в ч. 2 ст. 17 «Право власності» визначалось, що «інтелектуальна власність підлягає захисту» [14].

На підставі вищенаведених положень Установчих договорів ЄС можна відзначити про підвищення уваги інституцій ЄС до охорони інтелектуальної власності, зокрема авторського права, яка як слушно зазначає Н. Сорока «невід'ємним елементом успішного функціонування внутрішнього ринку, сприяння інноваціям та творчості» [6, с. 64].

Важливе місце у правовому регулюванні авторського права в ЄС займають так звані джерела «вторинного права» ЄС – регламентів, директив, резолюцій наднаціональні органи Союзу. Варто звернути увагу, що поділ джерел права ЄС на первинні та вторинні є досить умовним, оскільки може бути застосованим не до всіх джерел права ЄС. Зокрема, інші джерела (прецеденти судових органів ЄС) водночас можуть відноситися і до первинних джерел, так і до вторинних [15, с. 47]. Ці акти слугують найбільш динамічнішим компонентом правової системи ЄС, з їх допомогою здійснюється регулювання суспільних відносин з питань авторського права та суміжних прав, що відповідно до установчих договорів належать до компетенції органів ЄС.

На думку Н. Сорока правове регулювання авторського права та суміжних прав в ЄС відбувається шляхом гармонізації, інструментом такої гармонізації виступають директиви, прийняття яких покликано подолати найістотніші розбіжності в правових системах держав-членів та зблизити їхні законодавства у визначених сферах [6, с. 84]. Гнучкість застосування даного джерела визначена в ст. 288 Договору про

функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС), зокрема зазначається, що директива є обов'язковою для кожної держави-члена до якої її адресовано, щодо результату, який має бути досягнутий, але залишає національним органам влади вибір форми та методів їх досягнення [16].

Правовою підставою для гармонізації слугували ст. 100-102 ДзЄЕС, які в редакції ДЄС (Маастрихтського договору) були дещо змінені і доповненні. Так, зокрема, в ст. 100 та 100а(1) ДЄС визначено повноваження Ради з видання директив (ст. 100) або ухвалення заходів «для зближення законів, правил або адміністративних положення держав-членів, спрямованих на запровадження та функціонування внутрішнього ринку» [10].

На даному етапі було прийнято ряд важливих директив ЄС у галузі авторського права та суміжних прав.

Директива Ради 91/250/ЄЕС від 14.05.1991 р. про правову охорону комп'ютерних програм [17] (кодифікована версія 2009/24/ЄС) [18] була одним з перших актів спрямованих на гармонізацію законодавства держав-членів ЄС у сфері авторського права. Серед підстав ухвалення директиви в її преамбулі зазначалось, що «оскільки розробка комп'ютерних програм вимагає інвестування значних людських, технічних і фінансових ресурсів, у той час як комп'ютерні програми можна скопіювати за невелику частину вартості, необхідної для їх самостійної розробки» та «враховуючи, що комп'ютерні програми відіграють все більш важливу роль у широкому діапазоні галузей промисловості, а технологія комп'ютерних програм відповідно може розглядатися як така, що має фундаментальне значення для промислового розвитку Співтовариства», Рада беручи до уваги ДзЄЕС та, зокрема, його статтю 100а, враховуючи, що комп'ютерні програми в даний час не чітко захищені в усіх державах-членах існуючим законодавством і такий захист, якщо він існує, має різні атрибути, ухвалює дану директиву.

Директива 92/100/ЄЕС від 19.11.1992 р. про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності [19] (кодифікована версія 2006/115/ЄС) [20] стала першим міжнародним документом (не тільки в рамках ЄС), який дав визначення понять «прокат» і «позичка». Особливої уваги заслуговує введення абсолютно нового правового режиму невідчужуваності права на «справедливу винагороду», відповідно до якого якщо автор або виконавець передав або поступився своїм правом оренди на фонограму або оригінал або копію фільму виробнику фонограми або фільму, такий автор або виконавець зберігає

право на отримання справедливої винагороди за оренду. Також директивою передбачалось, що автори чи виконавці не можуть відмовитися від права на отримання справедливої винагороди за прокат.

Директиву 93/83/ЄЕС від 27.09.1993 року про координацію деяких положень авторського права і суміжних прав та застосування їх до супутникового мовлення та кабельної ретрансляції [21] слід розглядати у нерозривному зв'язку з раніше прийнятою 03.10.1989 р. директивою 89/552/ЄЕС «Телебачення без кордонів» [22] та Європейською Конвенцією про транскордонне телебачення від 05.05.1989 р. № 132 [23]. Прийняття директиви було обумовлено існуючими в той час розбіжностями між законодавствами держав-членів у сфері мовлення, публічного сповіщення та кабельної ретрансляції та з метою усунення перешкод для свободи пересування послуг та встановлення системи, яка гарантує, що конкуренція на спільному ринку не буде спотворена. Зараз В квітні 2019 року була ухвалена директива (ЄС) 2019/789 Європейського Парламенту та Ради від 17.04.2019 р., що встановлює правила здійснення авторського права та суміжних прав, що застосовуються до певних онлайн-трансляцій організацій мовлення та ретрансляцій телевізійних і радіопрограм, а також про внесення змін до Директиви Ради 93/83/ЄЕС. Ухвалення директиви (ЄС) 2019/789 Європейського Парламенту та Ради було неминучим, оскільки директива Ради 93/83/ЄЕС сприяє тільки транскордонному супутниковому мовленню та ретрансляції по кабелю теле- та радіопрограм з інших держав-членів і не застосовуються до онлайн-сервісів, як їх називають «допоміжних» по відношенню до супутникових трансляцій [23].

Директивою Ради 93/98/ЄЕС від 29.10.1993 р. про гармонізацію строку охорони авторського і деяких суміжних прав [25] встановлено строк чинності авторського права на літературні і художні твори, а також кінематографічні твори та самотутні фотографії протягом життя автора та 70 років після його смерті або останнього зі співавторів. Строк чинності прав виконавців, виробників фонограм, виробника першого запису фільму спливає через 50 років від дати здійснення виконання, вироблення запису або першого правомірного опублікування/першого публічного сповіщення. У зв'язку з внесенням численних змін в директиву Ради 93/98/ЄЕС, в інтересах «ясності та раціональності» зазначену директиву було кодифіковано шляхом ухвалення директиви Ради 2006/116/ЄС від 12.12.2006 р. [26]. Директивою 2011/77/ЄС від 27.09.2011 року було внесено зміни в директиву Ради 2006/116/ЄС, зокрема було збільшено строк охорони виключних прав виробни-

ків фонограм до 70 років [27]. З урахуванням світових тенденцій можна зробити прогноз про збільшення строків охорони в ЄС насамперед об'єктів суміжних прав.

Директива 96/9/ЄС від 11.03.1996 року про правову охорону баз даних встановлює критерій оригінальності, відповідно до якого авторським правом охороняються бази даних, які є власним інтелектуальним витвором автора, і, зокрема, не повинні застосовуватися жодні естетичні чи якісні критерії. Поряд з цим директива встановлює право особливого виду – *sui generis* зі строком дії 15 років (обчислення починається з дати завершення створення бази даних,), яке поширюється на неоригінальні бази даних та захищає їх від неправомірного вилучення або повторного використання [28]. Важливу роль у дії директиви 96/9/ЄС відіграло тлумачення його термінології Судом ЄС, який дав тлумачення поняттям «вилучення», «повторне використання», «істотне інвестування», «суттєва та несуттєва частина» бази даних.

Наступні зміни в авторському праві Європейського Союзу пов'язані з викликами авторському праву та суміжним правам в умовах інформаційного суспільства, адже поширення мережі Інтернет змусило шукати рішення щодо особливостей регулювання авторського права в нових умовах. Так, на підставі рішення Ради № 2000/278/ЄС від 16.03.2000 р. про приєднання від імені Європейської спільноти до Договору ВОІВ про авторське право та Договору ВОІВ про виконання та фонограми [29]. Саме з метою виконання міжнародних зобов'язань за цими договорами, які піднесли захист авторського права та суміжних прав на новий рівень, була прийнята директива 2001/29/ЄС від 22.05.2001 р. про гармонізацію певних аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві [30], яка посідає особливе місце серед актів ЄС у сфері авторського права та суміжних прав. Як зазначає Н. Сорока, на відміну від попередніх директив, які стосувалися окремих видів прав, вона поширює гармонізацію на весь обсяг *acquis* у цій царині [6, с. 67]. У директиві отримали подальший розвиток положення угоди ТРІПС щодо дозволених винятків та обмежень, а також удосконалені положення договорів ВОІВ щодо прав на відтворення, розповсюдження та сповіщення публіці. Директива встановлює ідентичні правові підходи до регулювання авторського права і суміжних прав у цифровому середовищі, надаючи державам-членам можливості досягти єдиного результату, виходячи з національних правових традицій.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що наведені напрямки гармонізації права ЄС в частині правового регулювання авторського

права не обмежились джерелами первинного та вторинного права ЄС. Окрім матеріальних норм права інтелектуальної власності ЄС, активно впроваджувались і процесуальні норми, спрямовані на правову охорону об'єктів інтелектуальної власності, способи забезпечення та захисту прав на результати інтелектуальної творчої діяльності [31, с. 115]. Так, 29.04.2004 р. була прийнята директива 2004/48/ЄС про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності [32], яка є провідним документом уніфікації цивільно-правових способів захисту інтелектуальної власності та важливим інструментом боротьби з піратством. Директива стала компромісом між пропозицією Європейської Комісії щодо встановлення жорстких засобів захисту інтелектуальної власності та обережнішою позицією Європейського Парламенту в частині застосування санкцій і обмежень особистих прав користувачів. Залишаючи питання кримінально-правових засобів захисту в компетенції держав-членів, директива поширила на територію ЄС способи і механізми захисту, які раніше успішно використовувалися в окремих державах-членах: тимчасові і застережні заходи, заходи із забезпечення доказів, право на отримання інформації про товари і послуги, що порушують права інтелектуальної власності, можливість застосування судом виправних, альтернативних заходів та судової заборони.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що формування авторських прав в ЄС відбувалось в нерозривному зв'язку з європейськими правами інтелектуальної власності, які в свою чергу зазнали впливу з однієї сторони міжнародного права, а з іншого боку, особливостей правового регулювання права інтелектуальної власності в державах-членах ЄС. Підвалини правового регулювання авторського права ЄС закладались в установчих договорах, які на початковому етапі не закріплювали чітких вимог щодо правового регулювання, проте передбачали, що інтелектуальна власність підлягає захисту, зокрема, що стосувалось сфери торгівлі культурними та аудіовізуальними послугами, якщо установчі договори могли завдати шкоди культурному та мовному різноманіттю Союзу, Рада наділялась повноваженнями з врегулювання таких питань шляхом прийняття відповідних директив, в тому числі визначення юрисдикції Суду ЄС, у тій мірі, в якій вона визначить, у спорах стосовно застосування актів, прийнятих на основі установчих договорів, які створюють європейські права інтелектуальної власності. В подальшому питання правового регулювання різних аспектів прав інтелектуальної власності, в тому числі й авторських прав, знайшло своє відображення в багатьох директивах Європейського парламенту та Ради. Багато директив знайшли втілення в

правовій системі України, як у вигляді законів так і правових актів. Проте стрімкий розвиток інформаційного суспільства та прагнення повної інтеграції до ЄС вимагає продовження процесів поступової гармонізації законодавства України з європейським правом інтелектуальної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- World Intellectual Property Declaration by the Policy Advisory Commission, WIPO Pub. No. 836, 2001.
- Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
- Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
- Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.
- Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Угода; Україна від 14.06.1994 / Верховна Рада України. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/998_012 (дата звернення: 02.12.2022).
- Сорока Н. Є. Міжнародно-правовий захист авторського права в рамках європейського союзу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Львів, 2015. 220 с.
- Яковюк І. Система джерел права Європейського Союзу : загальна характеристика. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 1. С. 209–220.
- Vertrag zur gründung der europäischn wirtschaftsgemeinschaft. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:11957E/TXT&from=DE>
- Капіца Ю.М., Ступак С.К., Жувака О.В. Авторське право і суміжні права в Європі: монографія. Київ: Логос, 2012. 696 с.
- Treaty on European Union, signed at Maastricht on 7 February 1992. *Official Journal of the European Communities*. С 191. 29 July 1992. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:1992:191:TOC> (дата звернення: 07.12.2022).
- Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. *Official Journal of the European Communities*. С 340. 10 November 1997. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:1997:340:TOC> (дата звернення: 08.12.2022).
- Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, signed at Nice, 26 February 2001. *Official Journal of the European Communities*. С 80. 10 March 2001. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2001:080:TOC> (дата звернення: 09.12.2022).
- Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *Official Journal of the European Union*, С 306. 17 December 2007. р. 1–271. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2007:306:TOC> (дата звернення: 10.12.2022).
- Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Official Journal of the European Union*. С 303. 14 December 2007. р. 1–16. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2007:303:TOC> (дата звернення: 11.12.2022).
- Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
- Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *Official Journal of the European Union*. С 202. 7 June 2016. р. 1-388. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC> (дата звернення: 13.12.2022).
- Council Directive 91/250/EEC of 14 May 1991 on the legal protection of computer programs. *Official Journal of the European Communities*. L 122, 17 May 1991. P. 42-46. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:1991:122:TOC> (дата звернення: 14.12.2022).
- Directive 2009/24/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the legal protection of computer programs (Codified version) (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. L 111, 05 May 2009. P. 16-22. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2009:111:TOC> (дата звернення: 15.12.2022).
- Council Directive 92/100/EEC of 19 November 1992 on rental right and lending right and on certain rights related to copyright in the field of intellectual property. *Official Journal of the European Communities*. L 346, 27 November 1992. P. 61-66. URL:

- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:1992:346:TOC> (дата звернення: 16.12.2022).
20. Directive 2006/115/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on rental right and lending right and on certain rights related to copyright in the field of intellectual property (codified version). *Official Journal of the European Union*. L 376, 27 December 2006. P. 28-35. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2006:376:TOC> (дата звернення: 17.12.2022).
  21. Council Directive 93/83/EEC of 27 September 1993 on the coordination of certain rules concerning copyright and rights related to copyright applicable to satellite broadcasting and cable retransmission. *Official Journal of the European Communities*. L 248, 6 October 1993. P. 15-21. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:1993:248:TOC> (дата звернення: 18.12.2022).
  22. Council Directive 89/552/EEC of 3 October 1989 on the coordination of certain provisions laid down by Law, Regulation or Administrative Action in Member States concerning the pursuit of television broadcasting activities. *Official Journal of the European Communities*. L 298, 17 October 1989. P. 23-30. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:1989:298:TOC> (дата звернення: 18.12.2022).
  23. European Convention on Transfrontier Television (ETS No. 132). *European Treaty Series*. No. 132. Strasbourg, 05.05.1989. P. 1-17. URL: <https://rm.coe.int/168007b0d8> (дата звернення: 18.12.2022).
  24. Directive (EU) 2019/789 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 laying down rules on the exercise of copyright and related rights applicable to certain online transmissions of broadcasting organisations and retransmissions of television and radio programmes, and amending Council Directive 93/83/EEC (Text with EEA relevance.). *Official Journal of the European Union*. L 130, 17 May 2019. P. 82-91. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2019:130:TOC> (дата звернення: 18.12.2022).
  25. Council Directive 93/98/EEC of 29 October 1993 harmonizing the term of protection of copyright and certain related rights. *Official Journal of the European Communities*. L 290, 24 November 1993. P. 9-13. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:1993:290:TOC> (дата звернення: 19.12.2022).
  26. Directive 2006/116/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the term of protection of copyright and certain related rights (codified version). *Official Journal of the European Union*. L 372, 27 December 2006. P. 12-18. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2006:372:TOC> (дата звернення: 19.12.2022).
  27. Directive 2011/77/EU of the European Parliament and of the Council of 27 September 2011 amending Directive 2006/116/EC on the term of protection of copyright and certain related rights. *Official Journal of the European Union*. L 265, 11 October 2011. P. 1-5. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2011:265:TOC> (дата звернення: 19.12.2022).
  28. Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases. *Official Journal of the European Communities*. L 77, 27 March 1996. P. 20-28. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:1996:077:TOC> (дата звернення: 19.12.2022).
  29. Council Decision 2000/278/EC of 16 March 2000 on the approval, on behalf of the European Community, of the WIPO Copyright Treaty and the WIPO Performances and Phonograms Treaty. *Official Journal of the European Communities*, L 89, 11 April 2000. P. 6-7. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2000:089:TOC> (дата звернення: 20.12.2022).
  30. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. *Official Journal of the European Communities*, L 167, 22 June 2001. P. 10-19. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2001:167:TOC> (дата звернення: 20.12.2022).
  31. Еннан Р. Є. Правова охорона інтелектуальної власності в Європейському Союзі: передумови формування, сучасний стан, тенденції розвитку. *Часопис цивілістики*. 2012. Вип. 13. С.110–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2012_13_24 (дата звернення: 21.12.2022).
  32. Corrigendum to Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights (OJ L 157, 30.4.2004). *Official Journal of the European Union*, L 195, 02 June 2004. P. 16-25. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2004:195:TOC> (дата звернення: 21.12.2022).